

Diskusia o ekofilozofii

Potreba vyjadriť sa k ekologickému problému dnes rezonuje na všetkých úrovniach reflektovania skutočnosti. Postupne, stále vo väčšej miere sa stáva predmetom záujmu všetkých vedných disciplín, odborníkov z prírodovednej a spoločenskovednej oblasti, technikov, umelcov i politikov. Hľadanie riešenia ekologického problému sa uskutočňuje s vedomím etického rozmeru času. Zároveň však, viac ako kedykoľvek predtým, vystupuje do popredia snaha dorozumieť sa a porozumieť si, v záujme riešenia a vyriešenia problému.

O fakte, že ekologický problém je problémom globálnym, sa nepochybuje. To, že zasahuje všetky spoločenské vrstvy, každého z nás, pociťujeme a prežívame. Mnohí si uvedomujú, že ide o krízu hodnôt, tradičného videnia a posudzovania skutočnosti, reflektovania vzťahu či vzťahov človeka k prírode. V najširších súvislostiach ide o problém filozofický. Jeho riešenie predpokladá ontologickú, axiologickú a etickú revolúciu. Mnohé ekologické otázky nemožno riešiť bez filozofickej reflexie a na filozofické sa nedá odpovedať bez prihliadnutia na ekologické aspekty. V týchto súvislostiach sa hovorí o ekologickom obraťe vo filozofii. Stačí, aby sa filozofická reflexia súčasných ekologických problémov opierala o tie koncepcie, ktoré zachovala filozofická tradícia, alebo musí vychádzať z nových základov? Možno len aplikovať už hotové axiologické a etické princípy, alebo treba vytvoriť ekoaxiologické a ekoetické? Ak sa má zmeniť filozofia, v čom bude spočívať jej zmena? Súčasná ekologická kríza je krízou filozofie, krízou jej základných postulátov. Formuje sa ekofilozofia, ekosofia či ekoetika? Na akých metodologických základoch?

To je len zlomok úvah predznamenať-vajúcich atmosféru dvojdňového podujatia „Diskusia o ekofilozofii“, ktoré sa uskutočnilo na pôde Filozofického ústavu SAV v októbri 1992. Jeho zámerom bolo iniciovať diskusiu o filozofických a metodologických výcho-

diskách ekologického problému, o kľúčových pojmoch, ich používaní, historických aspektoch tohto problému a ich etickej a axiologickej dimenzii. Zúčastnili sa ho odborníci z Čiech, Moravy a Slovenska, pracujúci v oblasti ekológie, filozofie, etiky a jazykovedy, zaoberajúci sa reflexiou ekologického problému.

Organizátori stretnutia volili formu diskusie. Tak totiž možno najlepšie postihnúť formulovanie nových problémov, východiská a metód prístupu, ako aj spory okolo nich. Dôležitosť diskusie je nesporná – podporuje snahu o poznanie, pochopenie a formulovanie problémov a na základe poznania minulého a prítomného i o spríehľadnenie budúcej orientácie. Spory okolo riešenia problémov však tušíme na línii voľby „optiky“ hodnotiaceho pohľadu.

Ťažiskom boli ontologické, metodologické, axiologické, etické a historické aspekty ekologického problému. Pozornosť smerovala k tým aspektom, ktoré v snahe o riešenie tohto problému zostávajú akoby v tieni viditeľného.

Z diskusie vyplynulo, že súčasná ekologická kríza vyžaduje preskúmanie tých základov, na ktorých stojí naša kultúra. Ekologický problém sa väčšinou posudzuje zo zorného uhla ohrozenia človeka ako biologického druhu. Zostávame úplne fahostajní k inej biologickej rovine, ako je naša. Potreba nevyhnutnosti definovania a vyjasnenia obsahu takých pojmov, ako sú príroda, kultúra, civilizácia, ekológia, ekofilozofia, ekosofia, ekosystém a iných, je teda nesporná.

Úvahy o mieste človeka v prírode, v spoločnosti, vo svete, t. j. o vzájomnom vzťahu človeku a prírode, človeka a spoločnosti, jeho miesta v historickom vývoji a vplyve kultúry a civilizácie, jeho vzťahu k sebe samému, k ostatným ľuďom, k životu vôbec, boli nosným rámcom podujatia. V súvislosti s ozrejmením vzťahu človek–kultúra–príroda–spoločnosť–civilizácia sa rozhodli diskusie o otázke, či je kultúra protiprírôdná, je poškodzovaním prírody, alebo je v rámci

evolúcie normálnym javom? Zaznela otázka, či je ekologická kríza typická len pre homo sapiens, vynára sa len s objavením človeka, alebo sú krízové javy v evolučnom vývine Zeme bežné aj bez zásahu človeka. Referujúci sa prikláňali k názoru, že človek je súčasťou evolučného procesu. Príroda akoby smerovala k vytváraniu inteligentných bytostí, pričom človek môže, ale nemusí byť jediným možným racionálnym tvorom.

Dalším okruhom problémov bola otázka novej paradigmy, jej východísk, metód, prístupov k svetu. Súčasná paradigma sa láme. Formuje sa ekologická paradigma. Akú bude mať podobu a nakoľko bude vychádzať zo súčasnej? V týchto súvislostiach sa diskutovalo o vzťahu vedeckého a mimovedeckého poznania, úlohe iracionalizmu a mystiky pri jej formovaní, o hraniciach racionality. Ukázalo sa, že v pozadí sporov o možnosti riešenia ekologického problému sa tiahnu dve paradigmy – scientistická a anti-scientistická. Medzi nimi sa vytvárajú neprekročiteľné hranice, stavajú sa do konfrontácie. V tejto dichotómii riešenie ekologických problémov nie je pravdepodobne možné.

Nevyhnutne treba rozanalyzovať povahu paradigiem, ukázať ich východiská, zmapovať k čomu vedú. Len potom možno načrtnúť perspektívy antropocentrických a neatropocentrických prístupov. Ukázalo sa, že je treba prehodnocovať antropocentrizmus a utilitaristické postoje k prírode, uvažovať o biocentrických, fyziocentrických a kozmocentrických východiskách, predstavách o biotickom spoločenstve. Axiologická revolúcia spočíva v prehodnocovaní súčasných hodnôt, vytvorení takého hodnotového systému, ktorý bude zohľadňovať biocentrické a fyziocentrické východiská.

Z diskusie vyplynulo niekoľko podnetných záverov. Riešenie ekologického problému sa netýka len odborníkov z oblasti ekológie. Vyžaduje komplexný prístup všetkých vedcov bez výnimky. Filozofia sa pokúša sformulovať základné problémy, ich východiská a z nich vyplývajúce konzekvenencie.

Téma podujatia sa ukázala byť viac ako aktuálna, preto sa účastníci dohodli na ďalšom stretnutí.

Zuzana Palovičová
Eva Smolková